

BÖLÜM 7

BİLGİ TOPLUMUNDA DİJİTAL YOKSULLUK

Nur Sena OĞUZ¹, Hafize Erva YILDIZ², Seyfi YILDIZ³

Özet

Günümüzde, internet ve teknolojiye erişimdeki eşitsizlikler, eğitim, istihdam ve sosyal katılım gibi alanlarda dijital bölünmeyi derinleştirerek yeni bir eşitsizlik biçimi olan dijital yoksulluğu ortaya çıkarmıştır. Dijital yoksulluk, bireylerin Bilgi ve İletişim Teknolojilerine (BİT) erişim ve kullanım düzeylerinin minimum veya hiç olmaması durumuna odaklanmakta ve sadece gelir yetersizliği değil, aynı zamanda BİT altyapısının eksikliği ile bilgi ve beceri yoksunluğundan da kaynaklanmaktadır. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği tarafından geliştirilen BİT Gelişim Endeksi, BİT erişimi, kullanımı ve becerileri alt endeksleriyle ülkeler arasındaki dijital uçurumu ortaya koymakta ve dolaylı olarak dijital yoksulluğun yaygınlığına işaret etmektedir. Yaşlılar, düşük gelirli bireyler, kırsal kesimde yaşayanlar ve engelli bireyler gibi grupları etkileyen dijital yoksullukla mücadele için, altyapı güçlendirme, uygun maliyetli cihaz erişimi ve dijital beceri eğitimleri gibi çok boyutlu stratejilerin geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Dijital yoksulluk, Dijital bölünme
DIGITAL POVERTY IN THE INFORMATION SOCIETY

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, Türkiye. E-posta: sena.oguzz@gmail.com | ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0292-5336>

² Arş. Gör., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Amasya Üniversitesi, Amasya, Türkiye. E-posta: hafize.yildiz@amasya.edu.tr | ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5517-0137>

³ Prof. Dr., Maliye Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye. E-posta: seyfiyildiz@hotmail.com | ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2382-4454>

Abstract

Today, inequalities in access to the Internet and technology have deepened the digital divide in areas such as education, employment, and social participation, giving rise to a new form of inequality known as digital poverty. Digital poverty focuses on the absence or minimal level of individuals' access to and use of Information and Communication Technologies (ICTs). It arises not only from income insufficiency but also from the lack of ICT infrastructure as well as deficiencies in knowledge and skills. The ICT Development Index developed by the International Telecommunication Union reveals the digital divide among countries through its sub-indices of ICT access, use, and skills, thereby indirectly indicating the prevalence of digital poverty. To combat digital poverty which particularly affects groups such as the elderly, low-income individuals, those living in rural areas, and people with disabilities it is crucial to develop multidimensional strategies, including infrastructure strengthening, affordable device accessibility, and digital skills training.

Keywords: Poverty, Digital poverty, Digital divide

1. GİRİŞ

Kavramsal açıdan incelendiğinde, yoksulluk olgusu tarihsel süreçte yalnızca maddi yoksunluktan ibaret kalmamış, 1980’li yıllardan itibaren temel yaşam standartlarına erişilememe durumu ve insani gelişmişliğin yoksunluğu olarak çok boyutlu bir sorun şeklinde değerlendirilmiştir. Mutlak, göreceli ve insani yoksulluk gibi farklı türleri bulunan bu geleneksel sorun, bireyleri dışlanma ve yoksunluk durumlarına iterek toplumsal sınıfsal farklılıkları derinleştiren ciddi bir risk olarak varlığını sürdürmektedir. Geleneksel yoksulluğun olumsuz etkileri, modern çağda dijital alana taşınarak, Bilgi ve İletişim Teknolojilerine (BİT) erişim ve kullanım konularındaki eşitsizlikleri ifade eden dijital bölünme kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu bölünmenin bir sonucu olarak literatüre giren dijital yoksulluk ise, bireylerin BİT’e asgari düzeyde erişim ve kullanım imkânından yoksun kalmasını ifade etmektedir. Dijital yoksulluğun ortaya çıkmasında sadece gelir yetersizliği değil, aynı zamanda yetersiz BİT altyapısı, teknolojik araç eksikliği ve kullanım için gerekli bilgi/beceri noksanlığı gibi faktörler de rol oynamaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, günümüz bilgi toplumunda giderek önem kazanan dijital yoksulluk kavramını incelemektir. İlk olarak, dijital yoksulluğu, geleneksel yoksulluk ve dijital bölünme gibi diğer ilgili kavramlardan ayıran temel özellikler ele alınmaktadır. Çalışma, bu yeni yoksulluk türünün boyutlarını ve yaygınlığını analiz etmeyi hedeflemektedir ve bu analizi yapmak için, ülkeler arasındaki dijital eşitsizliği ölçen uluslararası bir gösterge olan BİT’e çalışmada yer vermiştir. BİT endeksi puanları üzerinden küresel dijital uçurumun boyutu ortaya konulmaktadır. Son olarak, bu çok boyutlu sorunun çözümüne yönelik olarak geliştirilebilecek önleyici politika ve stratejiler değerlendirilmektedir.

2. YOKSULLUK KAVRAMI

Kavramsal açıdan incelendiğinde yoksulluk, başlangıçta bir sıfat olarak kullanılmış ve çoğunlukla bir nesnenin ya da canlı varlığın eksik ya da düşük nitelik taşıdığını belirtmek amacıyla tercih edilmiştir. Kavramın temelinde, iyi-kötü veya sağlıklı-sağlıksız gibi karşıtlık ilişkilerine dayalı bir anlam yapısı bulunmaktadır ve uzun yıllar boyunca sıfat görevi üstlenmiştir. Yoksul

sözcüğü, takas ve mübadeleye dayalı ekonomik sistemlerin gelişimiyle birlikte isim olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Avrupa’da yoksulluk kavramı yalnızca maddi yoksunluk ya da açlıkla sınırlı kalmamış; aynı zamanda fiziksel engellilik (örneğin körlük, topallık) gibi durumları ya da sosyal güvenceden yoksun dul kadınlar ve yetim çocukları ifade etmek için de kullanılmıştır. Benzer biçimde, 15. ve 16. yüzyıllarda artan savaşların sonucunda, lordların çitleme yasaları çerçevesinde topraklarını kaybeden köylüler ve bu nedenle kentlerde iş gücü piyasasına katılamayan işsiz bireyler de yoksul olarak nitelendirilmiştir (Eroğlu, 2010:7-8).

1980’li yıllarda meydana gelen sosyal, kültürel ve ekonomik değişimler sonucunda, yoksulluk kavramı kalkınma tartışmalarında önemli bir konuma gelmiştir. Dünya Bankası’nın Dünya Kalkınma Raporu’nda yoksulluğu ana tema olarak ele alması, bu alandaki çalışmaların artmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte, yoksulluğun yalnızca ekonomik bir olgu olarak değil, çok boyutlu bir sorun şeklinde değerlendirilmesi, uluslararası kuruluşların konuya olan ilgisini de yükseltmiştir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011:61). Dünya Bankası 1990 yılında yoksulluğu bireylerin temel yaşam standartlarına erişememesi durumu olarak tanımlamış ve bu olguyu doğrudan asgari yaşam koşullarının karşılanamamasıyla bağlantılı biçimde açıklamıştır (Dünya Bankası 1990). Buna karşılık, 1997 tarihli Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporu, yoksulluğu yalnızca gelir yetersizliğiyle açıklamanın eksik olduğunu belirterek, durumu insanî gelişmişliğin yoksunluğu olarak değerlendirmiştir (Human Development Report, 1997). Avrupa Komisyonu ise 2004 tarihli Ortak Sosyal İçerme Raporu’nda, bireylerin toplum içinde kabul gören bir yaşam standardına ulaşamamasını yoksulluk olarak ifade etmiştir (European Commission, 2004: 10).

2.1. Yoksulluk Türleri

Yoksulluk genellikle ekonomik nedenlerle ilişkilendirilerek, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumu şeklinde tanımlansa da konunun daha geniş bir çerçevede ele alınması gerekmektedir. Yoksulluk olgusu, insani açıdan değerlendirildiğinde; yeme, içme, giyinme, barınma, güvenlik, eğitim, sağlık ve sosyalleşme gibi temel ihtiyaçların bir bütün olarak incelenmesini zorunlu kılmaktadır (Ceren ve Erdem, 2018: 7). Yoksullukla ilgili birbirinden farklı pek çok tanım ve ölçüt bulunmaktadır.

Mutlak yoksulluk, yoksulluk tanımları arasında en eski ve en temel olanıdır. İlk anlamıyla, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan asgari gıda düzeyini, yani açlık sınırını ifade eder. Bununla birlikte, kavram yalnızca gıda yetersizliğiyle sınırlı kalmayıp, barınma, giyim, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanma düzeyini de kapsamaktadır (Erdugan, 2010:9). Göreli yoksulluk, bireylerin yalnızca gıdaya erişememesi değil; bunun yanı sıra barınma, giyim, enerji ve ısınma gibi temel gereksinimlerini karşılayabilecek düzeyde bir gelire sahip olmamaları durumu olarak tanımlanmıştır (UNDP, 2000:20). Objektif yoksulluk, yoksulluğun tanımlanmasında bireylerin kendilerini yoksul olarak görüp görmemelerinden ziyade, önceden belirlenmiş normatif ölçütlere dayanarak yoksulluğun ortaya konulması durumudur. Subjektif yoksulluk ise bireylerin kendi yaşam koşullarına ilişkin değerlendirmelerine bağlı olarak, kendilerini yoksul olarak görüp görmediklerinin esas alındığı yoksulluk türüdür (Kunduracı, 2009: 21). Gelir yoksulluğu, bireylerin veya hane halkının yaşamlarını sürdürebilmeleri veya asgari yaşam standartlarını karşılayabilmeleri için gerekli temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelir düzeyine ulaşamama durumu olarak tanımlanmaktadır. Buna karşın, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında yayımlanan İnsanî Gelişme Raporu'nda geliştirilen insani yoksulluk kavramı, insanca bir yaşam ve insanî gelişme için yalnızca parasal kaynakların değil; aynı zamanda temel ihtiyaçların karşılanabilmesi açısından ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklara da sahip olmanın gerekliliğine dayanmaktadır. (Human Development Report, 1997).

2.2. Yoksulluğun Nedenleri

Adaletsiz gelir dağılımının yoksulluğun ortaya çıkışında temel belirleyici unsurlardan biri olduğu ifade edilebilir. Küresel ölçekteki ekonomik dengesizliklerin yanı sıra, aynı ülke içindeki bireyler arasındaki ekonomik eşitsizlikler de yoksulluğun yaygınlığını ve etkilerini artırmaktadır. Özellikle 16. yüzyıldan itibaren sanayi alanında yaşanan gelişmeler, Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış; bu süreçte tarım ve sanayideki makineleşme, niteliksiz işgücünün önemini azaltırken, işçi sınıfı adıyla yeni bir toplumsal sınıfın oluşumunu mümkün kılmıştır (Altındağ, 2018: 83).

Yoksulluğun ortaya çıkmasında birden fazla faktör rol oynamaktadır. Birey, aileden kaynaklanan kronik bir yoksullukla karşı karşıya kalabileceği gibi, çeşitli sosyo-ekonomik etkenler sonucu sonradan da yoksullaşabilir. Bu nedenle, yoksulluğu yalnızca tek bir veya birkaç faktöre indirgemek yeterli değildir; asıl odaklanılması gereken, yoksulluğun birey ve toplum üzerindeki sonuçlarıdır. Yoksulluk, kişilerde yoksunluk, eksiklik, yetersizlik, muhtaçlık ve dışlanma gibi durumları beraberinde getirebilir. Bu nedenle, yoksul bireyler toplumda eşit koşullarda yer alamadıkları için dışlanmış bir grup olarak konumlanırlar. Her ne kadar modern toplumlar bireyleri etiketlememeye yönelik hümanist yaklaşımlar geliştirse de, pratikte yoksullar belirli kalıplar çerçevesinde görünür olmakta ve diğer bireylerle eşit yaşam standartlarına sahip olamamalarından dolayı kendi içine kapanık küçük bir toplumsal yapı oluşturmaktadırlar. Yoksul bireylere yönelik algılar, onların sosyal hizmetlerden yeterince yararlanamadığı ve sınırlı imkanlarla yaşamlarını sürdürdüğü yönündedir. Günümüzde sosyal devletin rolü ve önemi tartışılrsa da yoksullukla mücadelede yetersiz kalması, sınıfsal farklılıkları derinleştiren en ciddi toplumsal risklerden biri olarak değerlendirilmektedir (Köroğlu, 2022: 101).

Geleneksel yoksulluğun birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri göz önüne alındığında, günümüzde bu durum dijital alana da taşınmaktadır. İnternet ve teknolojiye erişimde yaşanan eşitsizlikler eğitim, istihdam, bilgiye ulaşım, sosyal katılım gibi alanlarda eşitsizlik yaratmaktadır. Dijital alanda meydana gelen bu eşitsizlikler yeni bir yoksulluk türü olan dijital yoksulluk kavramını ortaya çıkarmıştır. Dijital yoksulluğa geçmeden önce dijital yoksulluğun etkilerini ölçmek için kullanılan ve ülkeler arasında bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim, kullanım ve beceri düzeylerini ortaya koyan Bilgi ve İletişim Teknolojileri Gelişim Endeksi (ICT Endeksi) incelenecektir.

3. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE BİT GELİŞİM ENDEKSİ

Teknolojik yeniliklerin yaygınlaşması, günümüz dünyasında ekonomik ve toplumsal kalkınma açısından kritik bir öneme sahiptir. Bilim insanları, ekonomik büyümenin büyük ölçüde teknolojik değişimlerle şekillendiğini

vurgulamaktadır. Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sürecinde ilerleme kaydedebilmeleri, üretkenliği artıran yeni teknolojileri geliştirmelerine veya mevcut yenilikleri benimsemelerine bağlıdır. Bazı ülkeler, en yeni ve verimli teknolojileri üretim süreçlerine entegre ederek hızlı bir büyüme ivmesi yakalarken, diğerleri bu sürece uyum sağlayamamakta ve geride kalmaktadır. Günümüzde zengin ve yoksul ülkeler arasındaki ekonomik uçurumun giderek artmasının başlıca nedenlerinden biri, gelişmiş ülkelerin yenilikleri daha hızlı benimsemeleridir. Bu nedenle, özellikle internet gibi dönüştürücü teknolojilerin benimsenme oranını etkileyen unsurları anlamak büyük önem taşımaktadır (Milner,2005:180).

Yirmi birinci yüzyılın başlarında dijitalleşmenin küresel ölçekte hız kazanmasına rağmen, dünya nüfusunun önemli bir kısmı hâlâ internete düzenli erişim imkânından mahrum durumdadır. İnternetin yayılma düzeyindeki bu bölgesel ve ulusal farklılıklar, yalnızca teknolojik gelişmişlik göstergesi olarak değil, aynı zamanda siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik dinamikleri üzerinde farklı etkiler yaratan çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Franda,2002:11).

3.1. Bilgi ve İletişim Teknolojileri

Ülkelerin uluslararası arenada rekabet gücü kazanarak küresel sıralamalarda üst konumlara yükselmeleri ve bu konumu sürdürülebilir hale getirmeleri, büyük ölçüde pozitif ve istikrarlı bir büyüme performansı sergilemelerine bağlıdır. Bu bağlamda, Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) ve bu teknolojilerin gelişmişlik düzeyi, ekonomik kalkınmanın temel belirleyicilerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bilgi ekonomisinin giderek önem kazandığı günümüz dünyasında, BİT'in ekonomik aktörler üzerindeki etkisi hem mikro hem de makro düzeyde kendini göstermektedir. Bu çok yönlü etkiler, ülkeleri ve uluslararası kurumları BİT'in ekonomik, sosyal ve kurumsal boyutlarını incelemeye yöneltmiş; böylece bu alanda kapsamlı bir akademik literatürün oluşmasına zemin hazırlamıştır (Tunalı ve Güz, 2021: 251).

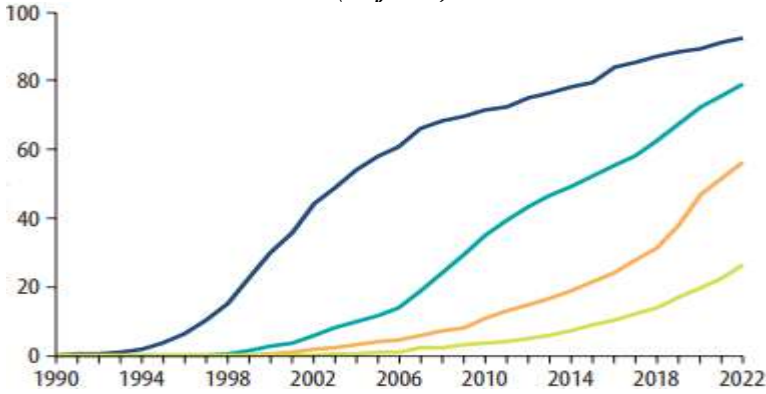
Bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT), yoksulluğun azaltılması, verimliliğin artırılması, ekonomik büyümenin desteklenmesi ve hesap verebilirlik ile yönetişimin iyileştirilmesi açısından önemli bir potansiyele

sahiptir. Bu potansiyel, BİT'in 2000'li yıllarda yaşadığı hızlı teknolojik dönüşümle daha da güçlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde cep telefonu kullanımının neredeyse on yıl öncesinden 2012 yılına kadar 200 milyondan 5 milyara yükselmesi ve internet kullanıcı sayısının on kat artması, bu teknolojilerin toplum üzerindeki etkisinin boyutlarını ortaya koymaktadır. BİT, bireylerin yalnızca iletişim ve eğlence amaçlı kullanımlarının ötesinde; üretim ve ticaret süreçlerini optimize etmelerine, kaynaklarını daha etkin yönetmelerine ve ekonomik faaliyetlerini geliştirmelerine olanak tanımaktadır (Worldbank, 2012: v).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler, bireylerin, toplumların ve devletlerin eğitimden sağlığa, ekonomiden kültüre kadar birçok alandaki faaliyetlerini köklü biçimde dönüştürmüştür. Bilginin üretilmesi, işlenmesi ve aktarılmasında kullanılan teknolojik araçlar, bu dönüşümü hem daha kapsamlı hem de daha hızlı hale getirmiştir. Ancak, BİT alanındaki gelişmelerden tüm ülkelerin ve toplum kesimlerinin eşit düzeyde yararlandığını söylemek mümkün değildir. Bu eşitsizlik yalnızca küresel ölçekte değil, aynı zamanda ülkeler, bölgeler, sektörler ve bireyler arasında da kendini göstermektedir. Bilişim teknolojilerine erişim ve kullanım düzeylerinde ortaya çıkan bu farklılıklar ise “dijital bölünme” olarak ifade edilmektedir (Hüsnüoğlu ve Öztürk, 2017:6).

Bilgi ve İletişim Teknolojileri alanındaki yeniliklerin gelişimi ve bu yeniliklerin yakından takip edilmesi, ulusal ve uluslararası düzeyde ekonomik güç, sürdürülebilir büyüme ve demokratikleşme açısından önemli bir göstergedir. Ancak, tüm bu teknolojik ilerlemelere rağmen, hâlâ bu imkânlardan eşit biçimde yararlanamayan kesimlerin varlığı dikkat çekmektedir. Küreselleşmenin ve dijital çağın belirleyici olduğu günümüz dünyasında, BİT'e erişim düzeyi ülkeler ve bölgeler arasında belirgin farklılıklar göstermektedir. BİT altyapısını etkin biçimde kullanan ve bu teknolojilere erken dönemde yatırım yapan ülkeler, küreselleşme sürecinde önemli avantajlar elde ederken, az gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkeler bu süreçte geride kalmakta ve aradaki fark giderek büyümektedir. Bu durum yalnızca ülkeler arası değil, aynı zamanda bireyler ve toplumlar arasında da dijitalleşme sürecine erişimde fırsat eşitsizliği yaratmaktadır. Her ne kadar cep telefonlarının kullanım oranı yüksek olsa da bilgisayar ve internet erişimi bakımından ciddi farklılıklar sürmekte ve bu durum dijital bölünmeyi derinleştirmektedir (Erten, 2019: 6).

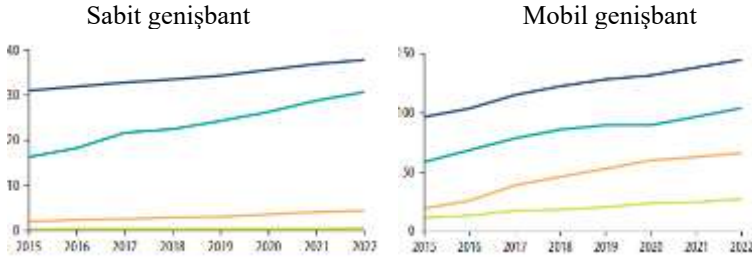
Şekil 1: 1990–2022 döneminde ülke gruplarının internet kullanıcılarının oranı (Nüfus %)

Kaynak: Worldbank 2023: 5.

Şekil 1’de koyu mavi renk yüksek gelirli ülkelerin, açık maviler üst orta gelirli ülkelerin, turuncu renk alt orta gelirli ülkelerin, yeşil renk ise düşük gelirli ülkelerin internete erişim oranını göstermektedir. Grafiklerde yer alan dikey eksen nüfus yüzdesini yatay eksen ise yılları göstermektedir. Yüksek gelirli ülkelerin internete erişim oranı oldukça yüksek iken düşük gelirli ülkelerin internete erişim oranı oldukça düşüktür.

Şekil 2: 2015-2022 döneminde ülke gruplarının sabit genişbant ve mobil genişbant erişimi

Kaynak: Worldbank, 2023: 7.

Mobil genişbant kullanımı, sabit genişbanttan çok daha yaygındır ve tüm gelir gruplarında artış göstermektedir. 2022’de dünya genelinde 4,4 milyar kişi mobil internet kullanmış, mobil genişbant abonelikleri 2008–2022 arasında 15 kat artarak 6,9 milyara ulaşmıştır. Ancak düşük gelirli ülkelerdeki büyüme yetersiz kalmış, böylece bu ülkelerle diğer gelir grupları arasındaki dijital erişim farkı 2015’ten bu yana giderek artmıştır (Worldbank, 2023: 6).

3.2. BİT Gelişim Endeksi

Bilgi ve İletişim Teknolojileri Gelişim Endeksi, ülkelerdeki BİT altyapısı ve kullanım düzeylerinin zaman içindeki değişimini ölçmeyi amaçlamaktadır. Endeks hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki BİT ilerlemelerini karşılaştırmayı mümkün kılmakta hem de ülkeler arasındaki dijital uçurumu ortaya koymaktadır. Ayrıca ülkelerin mevcut kapasite ve becerilerine dayanarak, BİT'in ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkı sağlama potansiyelini değerlendirmeye imkân sağlamaktadır. Bu yönüyle endeks, mevcut durumu göstermekte ve aynı zamanda BİT odaklı kalkınma politikalarının planlanmasına da katkı sağlamayı amaçlamaktadır (ITU, 2012: 15).

Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) alanındaki gelişmeleri izlemek ve ülkeler arasında karşılaştırmalı değerlendirmeler yapmak amacıyla, Birleşmiş Milletler Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) tarafından BİT Gelişim Endeksi (IDI) geliştirilmiştir. 2008 yılından itibaren düzenli olarak yayımlanan bu endeks, güncel olarak 176 ülkeyi kapsamaktadır ve üç alt endeks ile toplam on bir göstergenin birleşimiyle hesaplanmaktadır (Erten, 2019: 17).

Tablo 1. BİT Gelişim Endeksi, Gösterge ve Ağırlıklar

Alt Endeks	Göstergeler	Yüzde Payı (%)	Ağırlık
BİT Erişimi	1. 100 kişi başına sabit telefon hattı	20	40
	2. 100 kişi başına mobil abone sayısı	20	
	3. İnternet kullanıcı başına uluslararası bant genişliği (bit/s)	20	
	4. Hanehalkında bilgisayar bulunma oranı	20	
	5. Hanehalkında internet erişim oranı	20	
BİT Kullanımı	6. İnternet kullanan bireylerin oranı	33	40
	7. 100 kişi başına sabit genişbant abone sayısı	33	
	8. 100 kişi başına mobil genişbant abone sayısı	33	
BİT Becerileri	9. Yetişkin okuryazarlık oranı	33	20
	10. Ortaöğretim net okullaşma oranı	33	
	11. Yükseköğretim net okullaşma oranı	33	

Kaynak: ITU, 2012: 18.

SÜRDÜRÜLEBİLİR DİJİTALLEŞMENİN MALİ BOYUTU:
FIRSATLAR VE TEHDİTLER

Tablo 1’de BİT Gelişim Endeksi (IDI) verilmiştir. Buna göre, ülkelerdeki dijital gelişimi BİT Erişimi, BİT Kullanımı ve BİT Becerileri olmak üzere üç alt endeks aracılığıyla ölçmektedir. BİT erişimi, telefon abonelikleri, hanehalkında bilgisayar ve internet erişimi ile internet kullanıcı başına uluslararası bant genişliği göstergelerini içermekte, BİT kullanımı, bireylerin internet ve genişbant kullanım düzeyleri üzerinden değerlendirilmektedir ve BİT becerileri ise okuryazarlık ve okullaşma oranları ile ölçülmektedir.

Tablo 2: BİT Gelişim Endeksi Değerleri (IDI)

Ülke	2023 Puan	2024 Puan
Singapur	97.4	97.8
ABD	96.6	96.7
Finlandiya	96.7	98.1
Avustralya	94.0	95.1
Kore	93.8	94.4
Japonya	92.0	93.2
Şili	90.7	91.7
Yeni Zelanda	89.5	90.3
Fransa	89.4	89.8
Kanada	87.2	88.6
Almanya	87.3	87.8
İtalya	86.4	87.7
Türkiye	85.8	87.5
Fas	85.1	86.8
Çin	84.4	85.8
Brezilya	81.9	82.0
Arjantin	81.5	83.4
Güney Afrika	80.5	83.6
Meksika	78.0	80.7
Mısır	75.8	76.8
Dominik Cumh.	75.0	75.4
Peru	73.4	76.4
Kolombiya	71.9	73.2
Samoa	63.1	67.8
Tonga	58.2	58.2
Kenya	54.2	58.5
Nijerya	44.2	46.9

Kaynak: ITU, 2024:4-5.

Tablo 2’de çeşitli ülkelerin (Türkiye dahil) 2023 ve 2024 yılları arasındaki Bilgi ve İletişim Teknolojileri Gelişim Endeksi puanlarına (IDI)

karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir. IDI puanı, bir ülkenin dijital erişim ve kullanım düzeyini ölçmektedir.

Genel Bilgi ve İletişim Teknolojileri Gelişim Endeksi (IDI) puanları ile iki temel bileşenin değerleri 0 ile 100 arasında değişim göstermektedir. 100 puan, ilgili ekonomi veya grubun her bir bileşen göstergesindeki belirlenen hedef değerleri tam anlamıyla gerçekleştirdiğini gösterirken; 0 puan, söz konusu ekonominin internet erişimi bulunmaması, mobil geniş bant kapsamına sahip olmaması, mobil geniş bant aboneliğinin bulunmaması ve veri trafiğinin sıfır olması gibi teorik bir durumu temsil etmektedir (ITU, 2024: 6). Tablo 2’de verilen veriler incelendiğinde Singapur, Finlandiya, ABD, Japonya gibi yüksek gelirli ekonomiye sahip ülkelerin 90’ın üzerinde puan alarak güçlü dijital altyapı ve yaygın kullanım düzeyinde olduklarına işaret etmektedir. Türkiye, Brezilya, Arjantin gibi orta gelirli ülkeler ise 70–87 puan aralığında yer almakta ve sınırlı fakat istikrarlı bir ilerleme sergilemektedir. Buna karşılık, Kenya, Nijerya, Samoa gibi düşük gelirli ülkeler 50 puanın altında kalarak dijital erişim ve kullanım açısından belirgin sınırlamalara sahiptir. Genel olarak, veriler küresel dijital uçurumu ortaya koymakta ve yüksek IDI puanlı ülkelerin dijital dönüşümde açık bir avantaj sağladığını göstermektedir.

BİT Endeksi, ülkelerin dijital altyapı ve hizmetlere erişim düzeylerini, kullanım oranlarını ve dijital becerilerini ölçen kapsamlı bir göstergedir. Bu endeks, doğrudan bireysel dijital yoksulluğu ölçmese de ülkeler arasındaki dijital farklılıkları ve eşitsizlikleri ortaya koyarak dijital bölünmenin boyutlarını göstermektedir. Dolayısıyla düşük IDI puanları, bir ülkenin veya bölgenin teknolojik altyapıya ve dijital kaynaklara sınırlı erişim sağladığını ve dolaylı olarak dijital yoksulluğun yaygın olabileceğini işaret eder. Bu bağlamda Bilgi ve İletişim Teknolojileri Endeksi, dijital yoksulluğu incelemek için bir çerçeve sunarak ülkelerin dijital kapsayıcılık politikalarını değerlendirmede temel bir referans noktası oluşturmaktadır.

4. DİJİTAL YOKSULLUK

Dijital dönüşüm, ekonomik ve toplumsal kalkınmanın temel dinamiklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Dijitalleşme süreci; ekonomik büyümeyi teşvik etme, istihdam yaratma ve yoksulluğun azaltılmasına katkı sunma açısından kritik bir rol oynamaktadır. Nitekim

sabit geniş bant yaygınlığındaki artış, gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) büyümesiyle doğrudan ilişkilidir; bu artış aynı zamanda istihdam olanaklarını genişletmekte, firma verimliliğini ve ihracat kapasitesini artırmaktadır. Dijital teknolojiler, sektörler arası verimliliği artırmanın yanı sıra kamu hizmetlerinin sunumunu kolaylaştırmakta, dijital ödemeler yoluyla finansal kapsayıcılığı güçlendirmekte ve ekonomik şoklara karşı dayanıklılığı artırmaktadır. Ancak birçok düşük gelirli ülkede temel dijital altyapı eksiklikleri devam etmektedir. Günümüzde yaklaşık 2,6 milyar kişi hâlen internet erişiminden yoksun durumdadır. 2022 verilerine göre, bu ülkelerde internet kullanım oranı yalnızca %33 iken, yüksek gelirli ülkelere bu oran %91'e ulaşmıştır. Ayrıca, kadınların internete erişme olasılığı erkeklere kıyasla %21 daha düşüktür (Worldbank, 2025). Dijital altyapıya, becerilere ve bağlantıya erişimdeki bu farklılıklar, yalnızca teknolojik bir dengesizliği değil, aynı zamanda dijital yoksulluk olarak tanımlanan yeni bir toplumsal eşitsizlik biçimini de beraberinde getirmektedir.

Dijital bölünme, bireyler, firmalar ve ülkeler düzeyinde bilgi ve iletişim teknolojilerine (BİT) erişim ve kullanım konularındaki eşitsizlikleri ele alan ve literatürde sıkça tartışılan bir kavram olmasına karşın dijital yoksulluk konusu literatürde üzerinde daha az durulan bir konudur. Dijital yoksulluk, dijital bölünmenin bir sonucu olarak, BİT'e asgari düzeyde erişim ve kullanım durumuna odaklanmaktadır. Çeşitli faktörlere bağlı olarak bireyler, BİT'ten ya çok sınırlı biçimde yararlanmakta ya da hiç yararlanamamaktadır. Kısaca dijital bölünme BİT erişimindeki eşitsizlikler durumu iken dijital yoksulluk ise BİT ürünlerini kullanabilmek için yeterli gelire sahip olamama durumudur. Dijital yoksulluğun ortaya çıkışı yalnızca gelir düzeyiyle ilişkili değildir; gelir düzeyinin yanı sıra, BİT altyapısının yetersizliği, teknolojik araçlara sahip olamama ve bu teknolojileri kullanmak için gerekli bilgi ve beceri eksikliği gibi unsurlar da bireylerin, firmaların ve ülkelerin BİT olanaklarından yeterince faydalanamamalarına neden olmaktadır. Dijital yoksulluk kavramı, her türlü bilgi veya iletişim biçimini değil, esasen dijital araçlar aracılığıyla depolanabilen, erişilebilen, kullanılabilen ve tüketilebilen veriler üzerindeki yoksunluk durumunu da ifade etmektedir. Bu bağlamda kavram, bilgisayarlar, akıllı telefonlar ve benzeri dijital iletişim teknolojilerinin, bireylerin bilgiye ve iletişime erişimini kolaylaştırmadaki işlevine odaklanan özgün bir boyut kazanmaktadır. Bu doğrultuda, dijital yoksulluk içinde bulunan bireyler, dijital teknolojilerin sunduğu bilgiye ve

iletişime erişim olanaklarından ya bu teknolojileri kullanma bilgi ve becerisine sahip olmamaları ya da ekonomik yetersizlikler nedeniyle erişim sağlayamamaları sonucunda mahrum kalmaktadır. Dolayısıyla dijital teknolojiler, yalnızca bilgi ve iletişim süreçlerinin aracı olarak değil, aynı zamanda dijital erişim ve kullanım talebinin en görünür göstergesi olarak da değerlendirilmektedir. (Barrantes, 2007a:33, Kalaycı,2013:156).

- Dijital olarak yoksul bireyler yalnızca düşük gelirli veya temel ihtiyaçları karşılanmamış, bilgi ve iletişim teknolojilerine (BİT) erişim veya kullanım imkânı olmayan kişiler değildir; ekonomik durumları değerlendirildiğinde yoksul olarak nitelendirilemeyen kişiler de dijital olarak yoksul sayılabilir. Bu kapsamda, dijital yoksulluk dört farklı şekilde ortaya çıkabilir (Barrantes, 2007b: 6):
- Düşük gelirli veya ekonomik olarak yoksul bireyler, BİT’leri kullanmak için gerekli temel becerilere sahip değillerse ve kendilerine hizmet sunulmuyorsa bu durumda BİT kullanımında hem erişim hem de beceri kısıtlamaları söz konusudur.
- Düşük gelirli veya ekonomik olarak yoksul bireyler, BİT’leri kullanmak için gerekli temel becerilere sahip olmalarına rağmen hizmet sunulmuyorsa bu durumda kısıtlama yalnızca hizmetin sunulmaması kaynaklıdır.
- Ekonomik olarak yoksul bireyler, BİT’leri kullanmak için gerekli temel becerilere sahip olsalar da gelir yetersizliği nedeniyle bu teknolojileri talep edemiyorlarsa bu durumda kısıtlama talep yönlüdür.
- Ekonomik olarak yoksul olmayan, ancak BİT’leri kullanmak için gerekli temel becerilere sahip olmayan bireyler de dijital yoksulluk özellikle nesiller arasındaki farklarla daha belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır.

Dijital olarak yoksul bireyleri tanımlamak için dört değişken kullanılmaktadır (Barrantes, 2007a: 33-34).

- Yaş: Hipoteze göre, bireyin yaşı arttıkça dijital yoksulluk olasılığı da yükselmektedir. Bu değişken, insan sermayesinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.
- Eğitim Düzeyi: Eğitim seviyesi yükseldikçe, bireyin dijital olarak yoksul olma ihtimali azalır. Eğitim, insan sermayesini ölçmenin en yaygın yollarından biridir.

- Mevcut Altyapı: Radyo, açık televizyon, sabit ve mobil telefon hizmetleri, kablolu televizyon, bilgisayar ve internet erişimi gibi teknolojik altyapıların mevcudiyeti dikkate alınmaktadır.
- Teknolojinin İşlevsel Kullanımı: İşlevsellik, teknolojinin nasıl kullanıldığını ifade eder; yalnızca bilgi alımından, e-devlet işlemleri veya elektronik alışveriş gibi tam etkileşimli kullanım ve içerik üretimine kadar olan süreçleri kapsar.

Tablo 3’de dijital olarak yoksul birey türleri farklı bilgi ve iletişim teknolojisi (BİT) özellikleriyle ilişkilendirilmiştir. Bağlantı düzeyi ne kadar yüksekse, dijital yoksulluk seviyesi o kadar düşüktür. Dört düzey belirlenmiş olup, 0’dan 3’e kadar sınıflandırılmıştır.

Tablo 3: Dijital yoksulluk düzeyi

Bağlantı Düzeyi	İşlevsellik	Altyapı	Eğitim Seviyesi	Yaş
III	Dijital Etkileşim (E-Devlet ve İşlemler)	İnternet Band Genişliği	Yüksek	Genç
II	Elektronik Mesajlaşma	İnternet/Mobil Telefon Hizmetleri	Orta	Genç ve çok genç olmayan
I	İletişim ve Bilgi Alma	Telefon Hizmetleri (Sabit veya Mobil)	Düşük veya Okuryazar olmayan	Yaşlı
0	Bilgi Alma	Radyo veya Televizyon	Okuma yazma bilmeyen	Yaşlı

Kaynak: Barrantes: 2007a: 35.

Tablo 3’de dijital yoksulluk düzeyi ele alınmıştır. Buna göre aşırı dijital yoksulluk, bağlantı düzeyi sıfır olan ve teknolojiyi yalnızca bilgi edinme amacıyla sınırlı kullanan bireylerle tanımlanmaktadır; bu durum hem hizmet eksikliği hem de bireyin yaş ve öğrenme kapasitesinden kaynaklanan sınırlamalarla ilişkilidir. Bağlantı düzeyi bir olan dijital yoksul bireyler, iletişim araçlarına erişim sağlayabilmelerine rağmen, düşük eğitim düzeyi veya insan sermayesi eksikliği nedeniyle dijital teknolojileri sınırlı ölçüde kullanabilmektedir. Öte yandan, bağlantı düzeyleri II ve III olan bireyler dijital yoksul kategorisine girmez; bu gruptaki bireyler interneti pasif veya aktif biçimde kullanabilmekte olup, fark esas olarak kullanım işlevselliğinde

ortaya çıkmaktadır. Söz konusu sınıflandırmanın işlevsel olabilmesi için esnek bir yaklaşım benimsenmesi gerekmekte olup, yaş ve ekonomik durum gibi değişkenler bağlantı düzeyi ile birlikte dikkate alınmalıdır (Barrantes, 2007a, 35-36).

Tablo 4: Dijital Yoksulluk Seviyesi

Dijital Yoksulluk Seviyesi	İşlevsellik	Beşeri Sermaye	
Dijital zenginlik	Etkileşim: e-devlet, e-iş. İçerik oluşturma	eğitim	yaş
Bağlantılı	İnternet erişimi, e-posta ve bilgi kullanıcısı. Bilgisayar kullanımı		
Dijital yoksulluk	Radyo ve TV erişimi. Sesli iletişim (mobil veya sabit telefon)		
Aşırı dijital yoksulluk	Dijital Medya erişimi yok. Sadece radyo ve TV erişimi		

Kaynak: Barrantes, 2007b:8.

Tablo 4’de Dijital yoksulluğu belirleyen dört temel kategoriye yer verilmiştir. Buna göre (Barrantes, 2007b: 7).;

- Aşırı dijital yoksullar: Bu bireyler teknolojiyi genellikle yalnızca bilgi edinmek için kullanmaktadır. Teknolojiye erişim veya kullanma bilgisi eksikliği ve iletişim hizmetlerinin sınırlı olması, kullanım düzeylerini doğrudan etkilemektedir. Mevcut hizmetler olsa bile, yaş ve öğrenme kapasitesi, teknolojiyi tam olarak kullanmalarını engelleyebilir.
- Dijital olarak yoksul bireyler: Bu grup temel iletişim araçlarına erişim sahibidir ve bilgi alıp iletebilir. Ancak dijital araçların etkin kullanımı, altyapı eksikliği, düşük eğitim düzeyi, sınırlı insan sermayesi veya ileri yaş gibi faktörler nedeniyle kısıtlanmaktadır.
- Bağlantılı kişiler: İnternete erişimleri bulunmakla birlikte kullanım biçimleri pasiftir. Bu kişiler, interneti mevcut bilgi ve iletişim biçimlerinin yerine kullanmakta, ancak bilgi sağlayıcılarla etkileşim şeklini aktif olarak dönüştürmemektedir.
- Dijital olarak varlıklı bireyler: Bu kategori, interneti etkin ve aktif şekilde kullanabilen bireyleri içerir. Bu kişiler, elektronik işlemleri

gerçekleştirebilmek ve dijital devlet uygulamalarından veya diğer etkiləşim gerektiren BİT hizmetlerinden faydalanabilmek için gerekli bilgi ve beceriye sahiptir.

5. DİJİTAL YOKSULLUK NASIL ÖNLENİR?

Dijital yoksulluk, yaşlı nüfusu, gelir düzeyi düşük bireyleri, kırsal kesimde yaşayanları ve engelli bireyleri de etkileyen çok boyutlu bir olgudur. Yaşlılar, teknolojiye maruz kalmadan büyümeleri ve dijital beceriler konusunda sınırlı deneyime sahip olmaları nedeniyle dijital dünyadan daha fazla dışlanmaktadır. Bu durum, yalnızlık ve sosyal izolasyonu derinleştirmektedir. Dijital becerilerin öğretilmemesi, teknolojinin güvenilir bulunmaması ve erişim araçlarının farkında olunmaması, yaşlı bireylerin dijital içeriklere ulaşmasını sınırlayan temel faktörlerdir. Maddi kısıtlamalar ve altyapı eksiklikleri, düşük gelirli bireylerin ve kırsal kesimde yaşayan toplulukların dijital araçlara erişimini engellemektedir. Bu gruplar, eğitim ve iş gibi dijital araç gerektiren faaliyetlerden dışlanmakta ve dijital eşitsizlikler pekişmektedir. Engelli bireyler ise, dijital içerik ve araçların erişilebilirlik kriterlerine uygun olmaması nedeniyle ek engellerle karşılaşmaktadır. Örneğin, ekran okuyucu gibi yardımcı teknolojilere bağımlı olan bireyler, bazı web siteleri ve dijital platformlarda erişim için ek maliyetlerle karşılaşmakta, içeriklerin altyazı veya alternatif metin gibi erişilebilirlik özelliklerini barındırmaması sorununu daha da artırmaktadır (Wodin, t.y).

Dijital yoksulluk olgusunu daha iyi analiz edebilmek için, bu kavramın geleneksel yoksulluk ve dijital bölünmeden farklarını karşılaştırmalı tablo üzerinden incelemek faydalı olacaktır.

Tablo 5: Dijital yoksulluk, dijital bölünme ve geleneksel yoksulluk

	Dijital Yoksulluk	Dijital Bölünme	Geleneksel Yoksulluk
Tanım	Bireylerin dijital teknolojilere erişim ve kullanım düzeyinin minimum veya hiç olmaması.	BİT erişimi ve kullanımındaki ülkeler veya bireyler arasında farklar eşitsizlikler.	Temel ihtiyaçlar ve yaşam standartları açısından yetersizlik durumu
Ölçüm	BİT erişiminin minimum olması	BİT hizmetlerine erişim ve kullanım farkları,	Gelir düzeyi, tüketim harcamaları, yoksulluk oranları
Nedenleri	Gelir yetersizliği, düşük eğitim, dijital beceri eksikliği, altyapı yetersizliği	Altyapı farklılıkları, ekonomik farklar, coğrafi konum	Gelir ve kaynak eksikliği, ekonomik sistem, sosyal eşitsizlik
Etkileri	Bilgiye erişim eksikliği, dijital fırsatlara katılamama	Ülkeler veya bireyler arası dijital fırsat farkları	Temel yaşam koşullarının olumsuz etkilenmesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sonuç olarak dijital yoksulluk, bireylerin dijital teknolojilere erişim ve kullanımındaki eksiklikten kaynaklanırken, dijital bölünme erişim ve kullanım farklarına bağlı eşitsizliklerden ortaya çıkmaktadır ve geleneksel yoksulluk ise temel ihtiyaçlar ve yaşam standartlarındaki yetersizliklerdir.

Dijital yoksulluğun önlenmesi ve kalıcı çözümler geliştirilmesi için devletler, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve özel sektör aktörlerinin iş birliği yapması büyük önem taşımaktadır. Bu iş birliği, bilginin eşit ve erişilebilir biçimde dağıtılmasını destekleyebilir. Sonuç olarak, dijital yoksulluğun toplumsal, ekonomik ve kültürel boyutlarda geniş kapsamlı etkiler doğurabileceğinin farkında olmak, bu sorunun önleyici politikalar ve stratejilerle ele alınmasını kolaylaştıracaktır (Assadi, 202:417).

Dijital yoksullukla mücadele etmek için çok boyutlu stratejiler geliştirilmelidir. Öncelikle, yaşlı bireyler ve düşük dijital beceriye sahip gruplar için temel bilgisayar kullanımı, internet güvenliği ve çevrimiçi iletişim becerilerini kapsayan eğitim programları ve rehberlik hizmetleri

sağlanabilir ve bu hizmetler yerel yönetimler aracılığı ile sunulabilir. Kırsal kesimlerde ve düşük gelirli bölgelerde internet altyapısının güçlendirilmesi ve uygun maliyetli dijital cihazların erişilebilir hâle getirilmesi, dijital araçlara katılımı artıracaktır. Engelli bireyler için ise, dijital içeriklerin erişilebilirlik standartlarına uygun tasarlanması zorunlu hale getirilmeli; ekran okuyucu, altyazı ve alternatif metin gibi yardımcı teknolojilerle uyumluluk sağlanmalıdır.

5.1. Dijital Yoksullukla Mücadelede Uygulanabilecek Kamusal Politikalar

Dijital yoksullukla etkin mücadele, güçlü kamusal politikaların varlığını gerektirir. Devlet, dijital eşitsizlikleri azaltmayı sosyal politika alanı olarak ele almalı ve altyapı, düzenleme ve sosyal destek boyutlarını birlikte yürütmelidir. Özellikle kırsal ve düşük gelirli bölgelerde internet altyapısının güçlendirilmesi, sabit ve mobil genişbant hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve uygun maliyetli erişim paketlerinin sağlanması, dijital dışlanmayı azaltmada öncelikli adımlardır. Bununla birlikte, dijital hizmetlerin herkes için erişilebilir hale getirilmesi de önemlidir.

Kamu kurumları, dijital platformlarını engelli, yaşlı ve düşük dijital beceriye sahip bireylerin kullanımına uygun biçimde tasarlamalı; bu bağlamda, e-devlet uygulamaları ve kamu dijital hizmetleri, sadece kentsel merkezlerde değil, dezavantajlı bölgelerde de etkin biçimde kullanılabilir olmalıdır. Sosyal yardım programlarının kapsamı, dijital erişimi bir temel hak olarak içerecek biçimde genişletilmelidir. Gelir desteklerinin yanı sıra, internet bağlantısı, dijital cihaz temini ve temel dijital beceri eğitimleri gibi unsurlar sosyal politika araçlarına entegre edilmelidir.

5.2. Dijital Yoksullukla Mücadelede Eğitim Politikaları

Dijital yoksullukla mücadelede ilk adım, insanların dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmektir. Özellikle yaşlılar, düşük eğitim seviyesine sahip kişiler ve teknolojiyi yeterince kullanamayan gruplar için özel eğitim programları hazırlanmalıdır. Bu eğitimlerde bilgisayar kullanımı, internet

güvenliği, çevrimiçi iletişim ve e-devlet hizmetlerinden yararlanma gibi konulara yer verilebilir.

Yerel yönetimler, halk eğitim merkezleri ve üniversiteler bu programları ücretsiz olarak sunarak katılımı artırabilir. Ayrıca gençlerin gönüllü olarak yaşlı bireylere ya da teknolojiden uzak kesimlere destek olması, dijital kapsayıcılığı güçlendirmek için önemlidir. Eğitim politikalarının dijital kapsayıcılığı merkeze alan bu yapısal dönüşümü, yalnızca bireysel becerileri artırmakla kalmayacak, aynı zamanda dijital eşitsizlikleri azaltarak bilgi toplumuna adil katılımı da güçlendirecektir.

5.3. Dijital Yoksullukla Mücadelede Dijital Kapsayıcılığın Arttırılması

Dijital kapsayıcılığın artırılması, dijital yoksulluğu önlemenin en etkili yollarından biridir. Bu kapsayıcılığı güçlendirmek, yalnızca teknolojik bir dönüşüm değil, aynı zamanda sosyal bir adalet açısından oldukça önemlidir. Bu noktada dijital erişimin yaygınlaştırılması önemlidir. Kırsal bölgelerde internet altyapısı güçlendirilmeli, düşük gelirli bireyler için uygun fiyatlı internet hizmetleri ve cihaz destekleri sağlanmalıdır. Ardından erişilebilirlik standartları güçlendirilmelidir. Engelli bireylerin dijital ortamlardan tam olarak yararlanabilmesi için web siteleri, uygulamalar ve dijital içerikler erişilebilir hale getirilmelidir. Altyazı, sesli betimleme ve ekran okuyucu uyumluluğu gibi özelliklerin zorunlu hale getirilmesi dijital eşitliği artıracaktır.

5.4. Dijital Yoksullukla Mücadelede Maliye Politikaları

Yoksulluk, yalnızca gelir eksikliğiyle sınırlı bir olgu değil; bireylerin eğitim, sağlık, temel hizmetler ve günümüzün dijital imkanlarına erişememesiyle de derinleşen çok boyutlu bir sorundur. Bu nedenle maliye politikaları, toplumsal refahın yeniden dağıtımını sağlayarak hem ekonomik hem de dijital yoksulluğun azaltılmasında belirleyici bir araç konumundadır. Devletin harcama, vergi ve borçlanma politikaları, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri giderme ve fırsat eşitliğini güçlendirme amacıyla bütüncül bir çerçevede tasarlanmalıdır.

Bu noktada uygulanacak kamu harcama politikaları üretken yatırımları destekleyecek ve kalıcı refah artışı sağlayacak şekilde uygulanmalıdır. Bu kapsamda kırsal bölgelerde internet erişimini artıran projeler, düşük gelirli hanelere yönelik cihaz ve bağlantı destekleri, dijital beceri geliştirme programları ve eğitim yatırımları kamu harcamalarının öncelikli alanları arasında yer almalıdır. Ayrıca kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanımı esastır; bu nedenle dijital dönüşüm projeleri, performans esaslı bütçeleme yaklaşımıyla planlanmalı ve sonuç odaklı biçimde uygulanmalıdır. Dezavantajlı grupların dijital hizmetlere erişimini kolaylaştıracak yatırımlara öncelik vermelidir.

Vergi politikası, yoksullukla mücadelede gelir dağılımını dengeleyen ve sosyal adaleti pekiştiren bir araç olarak önemli bir işlev üstlenir. Vergi politikalarında artan oranlı vergilendirme, dijital cihaz ve hizmetlerde vergi teşvikleri gibi düzenlemelerle düşük gelirli bireylerin dijital araçlara erişimi kolaylaştırılabilir. Ayrıca dijital dönüşüm yatırımları yapan işletmelere yönelik vergi teşvikleri, Ar-Ge indirimleri ve dijital altyapı geliştiren firmalara sağlanacak vergi kolaylıkları hem ekonomik büyümeyi hem de dijitalleşme sürecini hızlandırabilir. Sosyal transfer politikası, yoksulluğun etkilerini hafifletmek ve toplumsal refah düzeyini korumak amacıyla doğrudan gelir veya hizmet desteği sağlayan temel bir maliye politikası aracıdır. Sosyal transferlerin dijital çağın ihtiyaçlarına uyarlanarak internet desteği, uygun fiyatlı cihaz temini ve dijital beceri geliştirme hibelerini kapsayacak biçimde genişletilmesi önemlidir.

6. SONUÇ

Bu çalışma, geleneksel yoksulluk olgusunun dijital çağdaki uzantısı olan dijital yoksulluk kavramını incelemiş ve bu olgunun çok boyutlu yapısını ortaya koymuştur. Analizler, dijital yoksulluğun temel ihtiyaçların karşılanamamasıyla tanımlanan geleneksel yoksulluktan ve yalnızca erişim farklılıklarını konu alan dijital bölünmeden farklı olarak, bireylerin dijital teknolojilere minimum düzeyde veya hiç erişim ve kullanım becerisine sahip olmaması durumu olduğunu göstermiştir. Bu yoksulluk türü, sadece gelir yetersizliği ile değil; aynı zamanda yetersiz altyapı, düşük eğitim seviyesi, dijital beceri eksikliği ve teknolojik araçlara sahip olamama gibi çeşitli faktörlerle ilişkilidir.

Elde edilen veriler, küresel ölçekte ciddi bir dijital uçurumun varlığını teyit etmektedir. Bilgi ve İletişim Teknolojileri Gelişim Endeksi verileri, yüksek gelirli ülkelerin dijital erişim ve kullanımda açık bir avantaja sahip olduğunu, düşük gelirli ülkelerin ise belirgin sınırlamalarla karşılaştığını göstermektedir. Bu durum, düşük BİT endeksi puanlarının dolaylı olarak dijital yoksulluğun yaygınlığına işaret ettiğini göstermektedir.

Dijital yoksulluğun etkileri, özellikle yaşlılar, düşük gelirli bireyler, kırsal kesimdekiler ve engelli bireyler üzerinde derinleşmektedir. Yaşlılar dijital beceri eksikliği ve sosyal izolasyon, düşük gelirli bireyler maddi kısıtlamalar, engelliler ise erişilebilirlik sorunları nedeniyle dışlanmaktadır. Bu sonuçlar, dijital yoksulluğun bilgiye erişim ve dijital fırsatlara katılım konusunda ciddi eşitsizlikler yaratarak, mevcut sosyo-ekonomik riskleri artırdığını ortaya koymaktadır.

Dijital yoksullukla mücadele, yalnızca teknolojik araçlara erişimi sağlamaktan öteye geçmelidir. Geliştirilecek çok boyutlu stratejilerde, yerel yönetimler aracılığıyla temel dijital beceri eğitimleri sağlanması, kırsal bölgelerde internet altyapısının güçlendirilmesi ve düşük maliyetli cihazların erişilebilir kılınması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, engelli bireylerin dijital içeriklere eşit erişimi için erişilebilirlik standartlarının zorunlu kılınması ve yardımcı teknolojilerle uyumluluk sağlanması gerekmektedir. Sonuç olarak, dijital yoksulluğun önlenmesi için devletler, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve özel sektör arasında güçlü bir iş birliğinin tesis edilmesi, bilginin eşit ve erişilebilir biçimde dağıtılması açısından kritik bir adımdır.

KAYNAKÇA

- Altındağ, Ö. (2019). Yoksulluk üzerine bir değerlendirme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 19(1), 81–114.
- Arpacıoğlu, Ö., & Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 60–76.
- Assadi, M. (2024). Yeni bir eşitsizlik biçimi olarak dijital yoksulluk. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 407–421.
- Barrantes, R. (2007a). Analysis of ICT demand: What is digital poverty and how to measure it? In *Digital poverty: Latin American and Caribbean perspectives* (pp. 29–53). (Editör/yayınevi bilgisi verilmemiş.)
- Barrantes, R. (2007b). *Digital poverty: Concept and measurement, with an application to Peru*. Helen Kellogg Institute for International Studies.
- Ceren, A., & Erdem, T. (2018). Türkiye’de yoksulluk ve sosyal yardım uygulamaları. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 6–24.
- Dünya Bankası. (1990). *World development report: Poverty*. Oxford University Press.
- Erdugan Erbil, F. (2010). *Türkiye’de özürlü yoksulluğu ve mücadele politikalarının değerlendirilmesi: Ankara–Keçiören örneği* (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayın No: 50). Ankara.
- Eroğlu, E. (2010). *Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluğu önlemeye yönelik uygulanan kamusal politikaların değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Erten, P. (2019). Dijital bölünme. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5(1), 15–23.
- European Commission. (2004). *Joint report on social inclusion 2004*. European Communities.
- Franda, M. (2002). *Launching into cyberspace: Internet development and politics in five world regions*. Lynne Rienner Publishers.
- Hüsnüoğlu, N., & Öztürk, L. (2017). Dijital bölünme: Nedenleri ve türleri. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(5), 6–21.
- International Telecommunication Union. (2012). *Measuring the information society*. Author.
- International Telecommunication Union. (2024). *Measuring digital development: The ICT Development Index 2024*. https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/ind/D-IND-ICT_MDD-2024-3-PDF-E.pdf (Retrieved October 12, 2025)

- Kalaycı, C. (2013). Dijital bölünme, dijital yoksulluk ve uluslararası ticaret. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(3), 145–162.
- Kunduracı, N. F. (2009). *Yoksullukla mücadele-beşerî sermaye ilişkisi* (Yayımlanmamış sosyal yardım uzmanlık tezi). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Milner, H. (2006). The digital divide. *Comparative Political Studies*, 39, 176–199.
- Savcı Koroğlu, İ. (2022). Yeni yoksulluk türleri ve sosyal dışlanma. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 100–116.
- Tunah, H., & Güz, T. (2021). Bilgi ve iletişim teknolojileri gelişim endeksi ve ekonomik büyüme ilişkisinin panel veri modelleri ile karşılaştırmalı analizi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 249–261.
- UNDP. (1997). *Human development report*. Oxford University Press.
- UNDP. (2000). *Poverty report*. Oxford University Press.
- WODIN (Women & Digital Inclusion). (n.d.). *What is digital poverty?* <https://wodin.org.uk/what-is-digital-poverty-wodin/> (Retrieved October 12, 2025)
- World Bank. (2012). *Information and communication technology (ICT) for greater development impact: World Bank Group strategy for ICT*. <http://documents.worldbank.org/curated/en/105121468149370524> (Retrieved October 10, 2025)
- World Bank. (2023). *Digital progress and trends report 2023*. <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/95fe55e9-f110-4ba8-933f-e65572e05395/content> (Retrieved October 13, 2025)
- World Bank. (2025). *Digital transformation*. https://ida.worldbank.org/en/focus-areas/digitalization?utm_source (Retrieved October 15, 2025)